

[B] **LEZEN WAT ER STAAT.
DRIE GEDICHTENDAGESSAYS**

Sinds 2000 wordt ter gelegenheid van Gedichtendag een dichtbundeltje uitgegeven, geschreven door prominente auteurs als Gerrit Kouwenaar (2005), Leonard Nolens (2007) of Tsjêbbe Hettinga (2010). Het Gentse Poëziecentrum publiceert sinds 2008 nog een ander boekje: het Gedichtendagessay. Twee euro vijftig kost het. De drempel om het te kopen is dus heel laag gemaakt. Dat is een dappere keuze, want poëzie mag al niet een sexy imago hebben, voor essays over poëzie geldt dat nog minder. Er zijn in Nederland en Vlaanderen heel wat poëzie-essayisten actief — Hans Groenewegen, Piet Gerbrandy, Erik Lindner, Marc Kregting, Jan Lauwereyns of Geert Buelens, bijvoorbeeld — maar het werk van deze auteurs overschrijdt zelden de kring van *Ons Erfdeel*- of *DWB*-lezers.

Nog een opmerkelijke keuze is die van de auteurs. Dat zijn niet de bovenstaande *usual suspects*, die al een heel essayistisch oeuvre op hun naam hebben staan, maar Vlaamse dichters die in de eerste plaats om hun scheppend werk bekend staan: Paul Bogaert (2008), Luuk Gruwez (2009), Charles Ducal (2010). Zouden deze “persoonlijke pleidooien voor de poëzie”, zoals ze door de uitgever worden aangekondigd, soms eerder als poëtische stellingnames bedoeld zijn dan als poëziebeschouwingen?

Het lijkt erop dat de auteurs in die keuze vrij worden gelaten. De stukken van Bogaert en Ducal zijn eerder getuigenissen van lezers dan van schrijvers. Het andere boekje volgt echter een poëtische aanpak. Gruwez suggereert in de ondertitel van zijn essay dat hij het mysterie van zijn schrijverschap zal gaan onthullen: *Pizza Peperkoek & andere geheimen*. Wat volgt is een even ijdel als vermakelijk betoog, waarin Gruwez het vooral over zichzelf heeft. Hij schrijft nooit zonder ironie of relativiseringsvermogen, dat is waar. Zo geeft het eerste hoofdstukje “Het gehik van het ik” deze analyse van zijn jeugd: “Er stak, tekenend voor de jeugd, veel ikkerigheid en veel narcisme in me. Door mij fraaier voor te doen dan ik was, hengelde ik naar waardering.” Maar de boodschap die in zulke regels verscholen lijkt — “nu doe ik me niet langer fraaier voor dan ik ben” — is niet helemaal gegrond. In zijn opzichtige zelfrelativering schuilt nog steeds een soort “ikkerigheid” dat mij tijdens het lezen ging

irriteren. Het is tekenend dat Gruwez vooral zichzelf citeert en citaten van anderen alleen als intellectueel behang gebruikt. Cioran, Novalis, Rilke en Pavese, allemaal mogen ze even hun zegje doen, maar in het boek lijken ze vooral de belezenheid van de auteur te moeten demonstreren.

Gruwez kan echter schrijven en *Pizza Peperkoek* is op de beste momenten een vermakelijk en prettig provocerend boekje. Toch vind ik het geen geslaagd essay. Daarvoor is het te veel een verzameling van korte columns, die erg sterk op oneliners leunen. De andere twee boekjes hebben me meer overtuigd: hoewel ook die in kleinere stukken zijn opgedeeld, behandelen ze één thema en krijgen daarmee een grotere urgentie.

Bij Bogaert is de ondertitel even veelzeggend als bij Gruwez: *Verwondingen. Over poëzie*. Het gaat hem om poëzie van anderen, niet om de eigen poëtische praktijk. Het is kenmerkend voor de eigenzinnige Bogaert dat hij, zijn ondertitel ten spijt, pas op pagina 34 over poëzie te spreken komt. Zijn essay bestaat namelijk bij gratie van de omweg. Hij gebruikt het essay *Het Batmangevoel* van Dirk Van Bastelaere om zijn eigen fascinatie voor een Songfestivalchoreografie te duiden, waarna hij zijn bevindingen transponeert naar de poëzie. Nog anders gezegd: hij herhaalt de beweging die Van Bastelaere in *Het Batmangevoel* al eerder maakte, namelijk het beschrijven van iets niet-poëtisch om uiteindelijk meer zicht op de poëzie te krijgen. Misschien is *Verwondingen* eerder een essay over fascinatie dan over poëzie. Het gaat over de “sublieme” gevoelens van ongemak, verwarring, angst en ontzag die kunstobjecten of figuren uit de werkelijkheid bij ons kunnen oproepen.

In het hart van het essay staan twee knappe analyses: een scherpe lezing van Van Bastelaeres essay en een originele kijk op de winnende Songfestivalchoreografie van 2007, compleet met *stills* van de televisiebeelden. Uit Van Bastelaeres essay maakt Bogaert onder meer op dat fascinatie te maken heeft met contrastwerking, met identificatie en met ambivalentie. Precies die elementen maakten ook de Servische inzending voor het Songfestival tot een succes, betoogt hij. Hoewel hij niets kon verstaan van de tekst — de woorden kwamen hem na een vertaling zelfs clichématig voor — werd hij direct geboeid door visuele elementen.

Hij constateert vooral te zijn gegrepen door de sterke gendercontrasten tussen de opzichtelijk vrouwelijke achtergrondzangeressen en de “mannelijke” zangeres, en door de mogelijkheid tot identificatie die zij bood, juist door haar glamourloosheid. Wanneer hij zijn bevindingen vervolgens op de poëzie probeert toe te passen, wordt zijn stuk minder overtuigend en concreet. Toch presenteert het boekje als geheel een prikkelende en geslaagde zoektocht naar de bronnen van de fascinatie. Het is alleen de vraag of dit boekje door een breed publiek zal worden aangevoeld als een zinvol pleidooi voor de poëzie.

Dat zit anders met *Alle poëzie dateert van vandaag* van Charles Ducal. Het is het geslaagde Gedichtendagessay tot nog toe, omdat het tegelijk knap en helder geschreven is en een volkomen overtuigende stelling presenteert. Ducal verzet zich tegen de uitspraak “Lees maar, er staat niet wat er staat”; een regel uit Martinus Nijhoffs *Awater* die volgens hem symbool staat voor de desastreuze manier waarop het onderwijs met poëzie omgaat. Er is het idee ontstaan dat poëzielezen vooral een kwestie van “persoonlijke smaak” en “eigen ervaring” is. Iedere uitspraak over een gedicht is even waar, omdat alle kennis die over poëzie kan worden opgedaan volstrekt subjectief is. Ducal ontdekt in zijn lange praktijk als docent dat zijn leerlingen steeds nonchalanter met poëzie omgaan. Dat is te

wijten aan het onderwijssysteem zelf, dat in plaats van leesvaardigheden steeds sterker de beleving en meningsvorming van de leerling centraal gaat stellen. Ook de ontwikkeling van de poëzie zelf speelt echter mee: gedichten worden door leerlingen steeds onbegrijpelijker gevonden, waardoor ze zich niet tot zorgvuldige lezing uitgedaagd voelen. We hebben hier met een vicieuze cirkel te maken: door een gebrek aan leesvaardigheden worden steeds meer gedichten als ontoegankelijk ervaren, waardoor de leerlingen zich nog sterker op een impressionistische leeswijze beroepen en nog minder van poëzie begrijpen.

Ducal betoont zich in het stuk een hartstochtelijk en knap lezer. Centraal is zijn betoog staat zijn bespreking van het gedicht *Voor een dag van morgen* van Andreus, in 2000 door het publiek als beste Nederlandstalige gedicht van de twintigste eeuw verkozen. Volgens Ducal is die tekst kitscherig en, op een letterlijk niveau gelezen, zowel slordig als oninteressant. Maar voor de lezers doet die “letterlijke” laag er niet toe, omdat ze geleerd hebben dat het enkel om de figuurlijke én persoonlijke “boodschap” van het gedicht gaat: “Misschien vinden vele mensen dit gedicht zo ‘poëtisch’ omdat ze het net niet nuchter bekijken. Omdat ze niet lezen wat er staat, maar alleen wat er niet staat. Het gevoel, de roes, het sentiment.

Alsof men weigert de woorden rekenschap te vragen van wat ze in deze constellatie betekenen en zich de mond volstopt met de connotatieve zoetigheid die om wat er feitelijk staat heen zit als doopsuiker om een noot.”

Die slotzin laat mooi zien dat Ducal niet alleen een goed lezer en een scherp essayist is, maar ook een trefzeker stilist. In het eerste deel van zijn essay komt dat talent nog het beste naar voren; daarin presenteert hij een autofictionele geschiedenis van zijn leesontwikkeling. Het begint met de ontroering die Gezelle teweegbrengt en eindigt bij het doceren van poëzie aan jonge kinderen die hem niet meer kunnen volgen. Of nee, Ducal neemt zelfs de gewaagde stap om zichzelf-in-fictieve-gedaante op het sterfbed te leggen en onbarmhartig te laten doodgaan: “Hij loopt langzaam leeg. Beelden, namen, feiten en jaartallen, overtuigingen, twijfels, sympathieën en antipathieën, waarheden en leugens, flarden gesprekken, vloeken, deuntjes, schaamte, liefde en haat, speeksel, pis en kak. En ook poëzie, zo veel gedichten die hij vanbuiten kent, zo veel onvergetelijke regels, zo veel taalmuziek.”

Een mooier beeld voor een wanhopige liefde voor poëzie is niet denkbaar: poëzie die tot het innerlijk is gaan behoren, die even noodzakelijk is geworden als “speeksel, pis en kak”. Moge Ducals onverwoestbare liefde voor het écht lezen van poëzie nog veel leerlingen inspireren. Moge de lezer van het Gedichtendagessay 2010 zich door deze liefde laten overtuigen.

LAURENS HAM

CHARLES DUCAL, *Alle poëzie dateert van vandaag*.

Poëziecentrum vzw, Gent, 2010, 64 p.

LUUK GRUWEZ, *Pizza Peperkoek & andere geheimen*.

Poëziecentrum vzw, Gent, 2009, 40 p.

PAUL BOGAERT, *Verwondingen. Over poëzie*.

Poëziecentrum vzw, Gent, 2008, 48 p.